

Rih mas to

TAMMI

*Camilla
Nissinen*

Rih mas to

*Camilla
Nissinen*

TAMMI • HELSINKI

Taiteen edistämiskeskus, WSOY:n kirjallisuussäätiö ja Suomen Kulttuurirahaston Pohjois-Karjalan aluerahasto ovat tukeneet tämän teoksen kirjoittamista.

Teoksessa lainataan *Viikkosanomien* numerossa 7 vuonna 1961 ilmestynyttä uutista ”Rajan perhe” ja Reino Rannan sanoittamaa kappaletta ”Heili Karjalasta”.

1. painos

© Camilla Nissinen ja Tammi 2025

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki

ISBN 978-952-04-7140-8

Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuusasioihin liittyvät tiedustelut: tuotevastuu@tammi.fi

*Ukille,
joka jaksoi*

Ensimmäinen osa

I

Vedän vihkoon kolmen ruudun levyisen marginaalin ja kirjoitan sen sisään päivämäärän. Käsialani kallistuu oikealle, a:t ja o:t ovat pyöreitä kuin vauvan pää, t:n viivassa on pieni laine, aivan kuin se kihartuisi. Otsikoksi kirjoitan *vauva*. Pitäisi jo osata kirjoittaa *Lotta*, mutta se on minulle yhä vaikeaa, vaikka nimi on lämmin ja kotoinen. Kohotan päätäni, jotta näen pinnasängyssä nukkuvan lapsen kokonaan. Hänen rintansa kohoilee hennosti. Kädet ojentautuvat kohti sängyn pehmustettuja reunoja.

Syksy siilautuu sälekaihtimien välistä huoneeseen. Ajatukset tipahtelevat murusina sormille. Pyöritän toisten sanoja tahtomattani, kertaan niitä, venytän ja vanutan, yritän pienentää ja nipistää, mutta asiantuntijoiden virkkeet ovat liian väkeviä. Yksi sanoo, että sängyn reunat pitää pehmustaa, jotta vauva ei työntäisi päätään tai raajojaan pinnojen väliin. Toinen väittää, että pehmusteen takia ilma ei pääse kiertämään riittävästi. Vauva joutuu hengittämään hiilidioksidia, mikä saattaa johtaa hidastuneeseen sykkeeseen, katkonaiseen hengitykseen ja lopulta kuolemaan.

En tiennyt siitä mitään ennen Lotan syntymää. En ollut koskaan ajatellut, että lapseni kohtaloksi saattaisi koitua jokin niin merkityksettömältä tuntuva asia. Katson

nukkuvaa myttyä ja kurkkuani kuristaa. Selitän itselleni, ettei ole mitään hätää, ei mitään syytä hermostua, sillä lapsi nukkuu levollisesti, hän nukkuu oikeaoppisesti selällään. Ei vatsallaan tai kyljellään, vaan selällään. Juuri niin kuin neuvolan antamissa ohjelapuissa kehoitetaan.

Kirjoitan sen vihkoon ylös ja toivon, että virke rauhoittaa mielen.

Katseeni hakeutuu taas sänkyyn. Yritän katsoa Lottaa, mutta näen vain reunapehmusteen, siinä kulkevat geometriset kuviot ja tarkasti pinnasängyn ulkopuolelle viritetyt narut, jotka olen solminut kolmelle rusetille. Tiedän, että pitäisi katsoa lasta, pitäisi jäädä tuijottamaan vauvan niska, vaaleanpunaisia sormia ja varpaita. Pitäisi läikähdellä onnea ja lämpöä, tuntea jotakin, täyttymystä ehkä, jotakin, joka kertoisi, että tässä on kaikki ja kaikki on hyvin. Mutta minä näen vain rispaantuneen kankaan, jonka Johannes asetteli paikalleen jo ennen Lotan syntymää.

Suustani nousee korahdus. Kynä tipahtaa ja pyörii pöydän alle. Tuoli keinahtaa ja kaatuu, kun ryntään sängyn viereen. Kyykistyn ja alan purkaa solmuja. Yritän tehdä sen hiljaa, mutta sormeni ovat jäykät ja kankeat. Käteni tärisevät ja sänky heilahtaa. Lotta havahtuu ja parkaisee.

Nuku vaan, sanon ja yritän hyssytellä, mutta lapsi ei rauhoitu. Hänen naamansa vääntyy kummallisen näköiseksi, otsa rypistyy ja huuto yltyy. Sanon Lotalle, että odota vähän, äiti tulee ihan kohta, äiti ottaa sinut ihan heti. Sitteen juoksen keittiöön, nappaan kaapista Fiskarsin sakset, riennän takaisin ja leikkaan pinnasänkyä kiertävät nyörit saksilla poikki. Lotta huutaa, ja minä revin pehmustetta. Se hankaa vastaan, jää jumiin pinnojen väliin ja minä kuvittelen, että se on Lotta, että Lotan kädet painuvat puuta

vasten, taittuvat ja katkeavat kuin syksyiset koivunoksat askelten alla. Kun lopulta saan pehmusteen sängystä irti, työnnän sen roskikseen, tartun ovenkarmiin ja kuuntelen, miten lapseni itkee yhä.

Iltapäivällä rappukäytävän ovi narahtaa, ja Johannes hiipii eteiseen.

– Alma? hän kuiskaa, ja minä hymisen vastauksen sohvasta.

Lotan suu on ammoltaan. Hänen huulensa levittäytyvät kuin suppilo turvonneen rintani ympärille. Tunnen lapsen karheen kielen iholla. Yritän katsoa häntä silmiin, mutta se tuntuu vaikealta.

– Miten päivä on mennyt? Johannes kysyy.

Siirrän katseen lapsesta mieheen, ja hetken minusta tuntuu kuin Johannes seisoi keskellä lavasteita. Joudun pakottamaan vastauksen huulille.

– Ihan hyvin, sanon.

Lotan luomet painuvat kiinni. Imu heikkenee ja loppuu pian kokonaan. Lapsen suu veltostuu, kädet retkahtavat rinnasta irti. Vapautan niskan ja taitan päätä taaksepäin. Takaraivossa jyskyttää.

Pyydän Johannesta kirjoittamaan ruutuvihkoon, että Lotta oli rinnalla 25 minuuttia.

– Miksi? Johannes kysyy.

– Neuvolassa sanoivat, että rutiinit on tärkeitä. Ajattelin pitää kirjaa.

Johannes tarttuu kynään. Ilmeestä näen, että hän epäröi.

– Ei ne siellä varmaan ihan tätä tarkoittaneet, hän sanoo hiljaa, mutta kirjoittaa silti. – Oletko syönyt?

– En.

Johannes työntää valmisaterian mikroon. Se kieppuu villisti kuvun alla, ja hetken kuluttua saan eteeni höyryävää kalakeittoa ja lusikan. Johannes istahtaa viereeni ja elehtii ottaakseen Lotan.

– Entä jos se herää? minä kysyn.

– Jos herää, minä nukutan uudestaan.

Johannes ojentaa käsivarsiaan, ja minä pyöräytän täkin sisässä torkkuvan lapsen hänen syliinsä kuin pienen joulu-kinkun. Lotan kädet menevät sykkyy. Hän huokaisee ja käpertyy linnunpoikasena isäänsä vasten.

Puhaltelen kuumaan keittoon. Rasva pisaroituu maidon päälle. Sein palaset kelluvat kipossa kuin harmaantuneet ruumiit. Lusikoin nestettä suuhun ja annan lämmön valua perunoiden mukana vatsaan. Päänsärky hellittää.

– Pitäisi soittaa ukille, sanon.

– Soitetaan huomenna.

– En ole pariin päivään soittanut. Soitan nyt.

2

Jos se on saanut sairauskohtauksen.

Käteni tärisee. Asettelen avaimen paikalleen virtalukoon, käynnistän auton ja vaihdan vaihdetta. Volkswagen nytkähtää eteenpäin ja sammuu. Jalat menevät polkimilla sekaisin. Polvissa tuntuu omituinen, pumppaava syke. Vedän henkeä, annan ilman pakkautua keuhkoihin ja aloitan alusta. Painan kaasua liian kovaa. Auto ulvahtaa mutta lähtee liikkeelle.

Ajan kohti moottoritietä. Mittari kiipeää sataan. Katsohdan taustapeiliin, etsin toisella kädellä matkapuhelimen ja valitsen ukin numeron uudelleen.

Linja on yhä varattu.

Paiskaan puhelimen kojelautaan ja puristan rattia kaksin käsin. Mitä se liehulettinen myyjä olikaan väittänyt? Että ukille kannattaisi hankkia langaton puhelin, koska sitä pystyi kuljettamaan huoneesta toiseen, ottamaan vaikka vessaan mukaan, jos tahtoi. Uusimpien mallien signaali riitti ulos asti, joten vanhus voisi kävellä jopa postilaatille puhelimen kanssa. Kätevää, eikö? Ja paljon turvallisempaa ja varmempaa, huoletonta suorastaan.

Hyvä lapsenlapsi panostaisi tähän hieman kalliimpaan malliin. Sitä se oli rivien välistä jankuttanut, ja minä olin nielaissut valheen kokonaisena.

Räntä tihkuu tuulilasiin. Pyyhkimet narisevat, ja ajatus kulkee kehää.

Jos se on liukastunut eikä pääse ylös.

Ilta on jo ripustautunut puiden oksille. Siristän silmiäni, vaihdan kaistaa, nousen liittymästä kohti pienempää tietä. Kilometrirajoitukset hyppivät kahdeksankymmenen ja kuudenkymmenen välissä, peltipoliiseja jokaisen rajoitusmerkin takana. Edessä pakettiautoja, jossain mutkan takana itsetuhoinen polkupyöräilijä, joka ajaa valkoisen viivan väärällä puolella. Taivas tummuu. Rämpytän valoja ja yritän löytää mahdollisimman hyvän näkyvyyden.

Jos se on unohtanut avaimet. Jos se on ulkona lukkojen takana eikä pääse takaisin sisälle.

Vastaantulevan rekan ajovalot häikäisevät, ja hetken näen vain valoa, niin kirkasta, että se lähes sokaisee. Upotan katseen märkään tiehen, ravistan päätä ja yritän pitää auton suorassa.

Jos se on yrittänyt sytyttää sähkökiukaan puilla. Jos se on saatana polttanut koko talon!

Sade tihenee, tie mutkittelee vaarojen välissä kunnes lopulta valtion metsä harvenee. Sieltä täältä pilkistää ränstytneiden omakotitalojen kattoja ja harmaita savupiippuja. Nopeusrajoitus tippuu, tie kapenee ja jossain edessä häälyvät vanhan huoltoaseman hylätyt pumpput.

Jos sen kädet ovat jo kylmät ja kangistuneet.

Ohitan vuosia sitten suljetun pankin. Betonirakennuksen keltainen rappaus on jo rapistunut. Rikkaruohot työntyvät asfaltin läpi. Osuuspankki-kyltti on revitty irti, ja sen tilalle on laitettu A3-kokoinen paperiarkki, johon joku on vapisevalla käsialalla raapustanut sanan *kirppis*.

Jos se on kuollut.

Käännän auton hiekkatielle ja painan kaasua. Renkaat valittavat, sutivat hetken tyhjää ennen kuin löytävät pidon. Kynittyjen peltujen takana on omakotitalo. Ajan pihaan, sammutan auton moottorin, nappaan laukkuni pelkääjän paikalta ja kiiruhdan metallikaiteisia betoniportaita kohti verantaa.

Jos se on kuollut.

Riuhtaisen ulko-oven auki ja ryntään eteiseen. Olohuoneesta kajastaa TV:n kelmeä kajo, joka välkkyvä välillä kirkkaammin ja himmenee taas. Ukki istuu kiikkutuolissa. Pää retkottaa. Valkoisiksi muuttuneet hiukset kihartuvat ohuina kiehkuroina otsalle ja niskaan. Keho liikkuu hengityksen tahdissa, rintakehä nousee ja laskee.

Tartun ukkia olkapäästä ja ravistan.

– Ukki?

Ukki säpsähtää. Hänen päänsä pyörii ja silmät etsivät minua.

– Ei mitään hätää. Alma tässä. Tulin käymään, kun en saanut sinua puhelimella kiinni.

Ukki kohottautuu ja räpyttelee hetken silmiään.

– Jassoo, jassoo. Vai että Alma.

Kyykistyn, jotta näen paremmin hänen kasvonsa. Ukin silmät rähmivät. Sinisten iiristen eteen on kasvanut etäinen kalvo.

– Laitahan tyttö meille rokit, ukki sanoo ja tökkää minua nenänpäähän.

Keittiön ilma on raskas. Vakuumpakutat silakkapihvit pilaantuvat koskemattomina huoneenlämmössä. Muusi ja lihapullat kasvavat hometta. Lasken rasiat pikaisesti. Siinä on koko viikon ruuat. Raotan jääkaapin ovea. Ylähyllyllä on avattu meetvurstipaketti ja kolme rullaa vessapaperia.

– Sulla on Serlat jääkaapissa, sanon.

Ukin kasvoilla viivähtää hämmennys. Sitten hän suoristaustuu ja osoittaa minua etusormella.

– Nii-i. Siellä niitten kuuluuki olla.

– Miksi ihmeessä?

– No kun nahkoo nylykivät. Kylmä helpottaa.

– Tekivät mitä?

– Ottivat sen ihosiirron, ukki sanoo ja taputtaa ruttuisilla käsillä takaraivoaan. – Ahterista ottivat ja tänne laittoivat. Se on kato se ihosyöpä, se melatooma tai jottain semmosta.

– Siitä leikkauksesta on viisi vuotta.

– Ja persus on etelleen kippee. Otetaanpas nyt ne rokit, ukki sanoo ja kaivaa roskiksen takaa täyden konjakkipullon.

– Mutta siulle vaan pikkasen, kun oot tuommonen pirpana.

– Olen autolla.

– Jäät yöksi.

– En voi.

– Äläs nyt. Otetaan yhet rokit ja pelataan katkoo.

Katson ukkia ja ajattelen Lottaa, sitä miten huonosti he kaksi mahtuvat samaan elämään. Minun pitäisi olla täällä ukin kanssa, vahtia, että hän menee sänkyyn ja nukkuu aamuun asti. Pitäisi mennä kotiin, ottaa Lotta syliin ja olla hänen vierellään, jos itku taas alkaa. Käteni ovat köydet, joita ukki ja Lotta repivät eri suuntiin. Ne venyvät, pingotuvat, hartiat muljahtavat paikoiltaan ja minä repeydyn kahtia. En osaa päättää. En tiedä, mikä on oikein.

Lopulta kaivan kaapista pakan ja jaan meille molemmille viisi korttia.

– Eikä huijata sitten, ukki sanoo, kun heitän hertan pöytään.

Ukki ei osaa enää pelata. Hän lyö pöydän keskelle satunnaisia kortteja, minä nostelen niitä ylös yhtä mielivaltaisesti.

Hän luulee, että pelaamme tikkiä tai seiskaa, sitten hän vaihtaa lennosta paskahousuun. Välillä hän voittaa, välillä minä, välillä yritän kerätä itselleni kaikki mustat kortit, välillä punaiset.

Muutaman kierroksen jälkeen ukki könyää sänkyynsä, ja minä kiipeän portaita pitkin yläkertaan. Kuljetan sormenpäitä puolipaneelin lakatulla pinnalla. Seinä tuntuu rosoiselta, puu on vuosien saatossa tummunut kellertäväksi. Avaan vanhan huoneeni oven, ja ummehtunut ilma valuu katonrajasta ylleni. Tuttuus viivähtää olkapäillä. Kirjahyllyn päällä on pölykerros, lampunkuvussa kuolleita kärpäsiä.

Istahdan sängyn laidalle. Syli on tyhjä ja kädet kaipaavat tekemistä. Raotan varovasti lipaston ylintä laatikkoa. Vanhat paperinuket ovat yhä tallella. Niiden polkkatukat kiertyvät kuin Jacqueline Kennedyllä. Värit ovat haalistuneet ja muuttuneet yhtä läpikuultaviksi kuin aika.

Kävelytän yhtä nukkea pitkin sängynlaitaa, samalla tavalla kuin lapsena.

Vai olet sinä saanut vauvan, nukke narisee minulle. *Ajattelit sitten osaavasi,* se sanoo.

Nuken kapeiden huulten yläpuolelle on piirretty viikset, ja äkkiä en ole varma, ovatko nuket minun vai ovatko ne äidin. Olinko minä suutuksissani sotannut ne, vai oliko se ollut äiti? Nuket ovat vanhoja ja hauraita, ja ne käsissäni tunnen, miten äiti kietoutuu ympärilleni. Yritän ravistaa hänet itsestäni irti, mutta äiti ei luovuta. Hän kiipeää viereeni ja asettuu lähelle. Ovenkarmeihin vedetyt viivat, lattian lommot ja nurkissa pyörivät hiukset huutavat minulle. Ne tekevät oloni ontoksi, ikään kuin olisin väärässä kehossa, varastamassa toisen elämää, muuttumassa hallitsemattomasti samanlaiseksi kuin äiti. Yhteisessä huoneessa, lian,

muistojen ja pölyn keskellä sekoitumme toisiimme niin, etten enää tiedä, mistä äiti alkaa ja mihin minä lopun.

Otan tukea lipastosta. Vedän keuhkot täyteen ilmaa, lukitsen hapen sisääni, pidätän ja pidätän, kunnes mieli rauhoittuu ja keho antaa periksi. Puhallan ajatukset ulos ja valitsen puhelimestani Johanneksen numeron.

– Voinko jäädä yöksi? kysyn.

– Tietysti. Onko Ilmari kunnossa?

– On se. On vaan hävittänyt puhelimen johonkin. Joko Lotta nukkuu?

– Joo.

– Pakkasessa on lisää maitoa. Vanhimmat on pakastuspusseissa siellä takana. Kato vielä syöttöohjeet niistä neuvolan monisteista. Katothan? Jos syötät liian nopeesti, se ei kohta huoli rintaa ollenkaan.

– Älä huoli, kyllä täällä pärjällään, Johannes sanoo. Linja humisee. – Kuule rakas, Johannes jatkaa varovasti. – Miksi pinnasängyn pehmuste on roskiksessa?

Kurkkuun nousee pala, en saa sanottua mitään.

– Mietin vaan, kun se oli mun vanha, äidin itse tekemä. Sillä saattoi olla jonkin verran tunnearvoa.

Yritän puhua kätkeytkuolemasta, pilalle menevästä hengitysilmaasta ja tukehtumisvaarasta, mutta sanat menevät suussa sekaisin.

– Ukillä on vessapaperit jääkaapissa, henkäisen.

Johannes hörähtää.

– Voi sitä. Ajatuksissaan taas touhunnut.

– Niinpä, sanon ja lopetan puhelun lyhyeen.

Aamulla havahdun alakerrasta kuuluvaan kolinaan. Kampauspöydän päällä oleva herätyskello näyttää seitsemää. Selkää

kivistää ja rinnoissa tuntuu ikävä polte. Hamuan käsilaukustani lompakon ja kaivan sieltä esiin Lotan kuvan. Lapsi on vielä piirteetön. Hän on niin pieni ja nupullaan, ettei hän vielä näytä minulta tai Johannekselta, tuskin edes itseltään. Kuvaa katsoessani tunnen, miten paidan rintamus alkaa kastua. Kiroan hiljaa, työnnan nenäliinoja imetysliiveihin ja lähdän alakertaan.

Keittiön kynnyksellä pysähdyn. Tuntuu siltä kuin katsoisin hidastettua mustavalkoelokuvaa. Olen nähnyt sen niin monta kertaa, ettei sen pitäisi enää itkettää eikä sattu, mutta se sattuu silti. Ukin tukka hapsottaa. Hän seisoo pöydän ääressä ja pitelee käsissään kahta suodatinpussia. Hän pyörittelee niitä, aukoo ja sulkee, laskee pöydälle ja ottaa taas käteen. Ukki taittaa toisen pussin kahtia kerran, sitten uudelleen ja vielä kerran ja tiputtaa mytyn nokipannun pohjalle.

Rykäisen ja ukki kääntää kasvonsa minua kohti. Hänen suunsa on raollaan. Hän puristaa pannua kaksin käsin ja nostaa sen rintakehälle.

- Keitetäänkö kahvit? kysyn.
- Kyllä mie keitän.
- Jospa minä tällä kertaa.

Laitan kahvipannun takaisin kaappiin ja mittaan suodatinpaperiin runsaasti Presidenttiä. Pian kahvinkeitTIMEN tasaiset yskähdykset täyttävät huoneen. Ukki siirtyy ikkunan ääreen ja painaa käden lasia vasten. Verisuonet ja maksaläiskät rakentavat tiheän verkon kämmenen päälle.

– Yritin soittaa eilen, sanon. – Et vastannut, vaikka soitin monta kertaa.

– Kyllähän mie vastaisin, jos miulla ois puhelin. Mutta kun ei oo.

– Onhan sinulla. Ostin tänne uuden kaksi viikkoa sitten. Sellaisen langattoman, harmaan. Missä se on? kysyn ja ojennan matkapuhelimeni hänelle. – Se näyttää vähän samalta kuin tämä Nokia.

– Voi sinnuu, ukki sanoo. – Nokialaiset laitettaan jalakaan.

Haravoin katseellani keittiön tasoja. En näe puhelinta. Siirtelen purkkeja ja purnukoita, tarkistan mikron ja kopeloin roskista. Ei mitään. Kierrän keittiöstä olohuoneeseen. Kurkistan sohvatyynyjen rakoihin ja TV-tason alle. Ravistelen pöydällä lepäävän mainospinon hajalle, tutkin patterinvälit ja vanhan puhelinpöydän vetolaatikon. Lopulta reväytän kirjahyllyn ovet auki ja alan siirrellä vihreitä mappeja ja pölyisiä tietosanakirjoja pois tieltä. Riuhdon esineitä sinne tänne, kunnes pieni laatikko vierähtää hyllyltä ja tipahtaa suoraan varpailleni. Laatikon kansi irtoaa. Paperit leviävät lattialle kuin syksyn lehdet. Kiroilen ja haron niitä, kauhon takaisin laatikkoon. Vanhoja laskuja, veroilmoituksia, joulukortteja, pankkiasiakirjoja, kellastuneita kuolinilmoituksia, lehdestä revitty uutinen, jonka yhteydessä on mustavalkoinen, suttuinen valokuva. Silmäilen juttua hetken. *Isänmaan laitapuoli. Rajan perhe.*

– Sie keitit tämän tulvavetteen, ukki huutaa minulle keittiöstä. – Yks papu eelleen ja piparit jonnoon, onhan siitä ollu monta kertaa puhetta.

Asettelen viimeisetkin paperit laatikkoon ja työnnän sen takaisin kaapin perälle.

– Kunhan puhelin löytyy, niin lähetään kauppaan. Laitetaan ruokaa. Vaikka kaalilaatikkaa. Siitähän sinä tykkäät.

– Sianruukoo! ukki protestoi.

2000-luku. Äitiyden piti olla Alman unelmien täyttymys, mutta kun lapsi lopulta syntyy, uuteen rooliin solahtaminen ei käykään tuosta vain. Päinvastoin äitiys nostaa pintaan kipeitä muistoja Alman omasta lapsuudesta. Tilannetta ei helpota, ettei Almallä ole muita turvaverkkoja kuin Ilmari-ukki, jonka muistisairaus etenee vauhdilla.

1960-luku. Ilmari on saanut enemmän kuin on uskaltanut toivoa: oman kodin ja perheen. Sodan varjot häilyvät kaikkialla ja oman isän verenperintö tykyttää suonissa, mutta Ilmari on päättänyt katkaista väkivallan kierteen. Hän paiskii pientilallaan töitä hartiavoimin, kunnes eräänä helteisenä kesäiltana kaikki muuttuu peruuttamattomasti.

Rihmasto on taiten kudottu kertomus vanhemmuuden kipupisteistä, sukupolvelta toiselle siirtyvistä taakoista ja rakkaudesta, joka on suurempi kuin mikään maailman mahti.

9 789520 471408

www.tammi.fi

84.2

ISBN 978-952-04-7140-8

KANNEN KUVAT: MUSEUM OF NEW ZEALAND & ISTOCKPHOTO

KANNEN SUUNNITTELU: TUOMO PARIKKA

